

вали всякий ризик: „Досвід родить права, — відповідав — знання прав ніколи не попереджає досвіду“.

По довгому році боротьби Рівієр побідив. Одні казали: „завдяки вірі“, інші „завдяки витривалості, сили ведмедів у поході“, але, після нього, далеко простіше тому, що стремів у добрім напрямі.

Любіть своїх підчинених, але не кажіть їм цього!

Aimez ceux, que vous commandez. Mais sans le leur dire!

||||||||||||

М. Мальок.

Два доми.

(З англійської мови переклав І. Черкавський).

Наше оповідання починається, — як багато інших оповідань кінчиться — весіллям.

Мр. Стретферд, заможний банкир, справив два весілля цього самого дня, для своєї самотньої доні і сестрінниці. Щасливим мужем першої був Сер Франсіс Лестер, барон зі старого і визначного роду.

Чоловік останньої був нижчого стану — просто Генрі Вулферстен, людина, котрого майно „міра цього“ складалось з того, часто уявного доходу, „невеликого майна“, доданого до державного уряду, що давало кілька соток в рік.

Оба еони були на верхку побіди: один забрав гарну дідичку, а другий приманчиву, але без посагу, сестрінницю Мр. Стретферда.

Зі звичайними квітневими сльозами обі молодіці розіхалися. Чвірка коней повезла Сер Франсіса і Лейді Лестер до осідку можних свояків; Генрі і Юніс Вулферстен поїхали скромно залізницею до спокійного хутора, де новий батько і сестри очікували сироти.

І так минув медовий місяць обом кузинам, ріжно, але скоро; бо однаково в доменах лорда, як і в розкішному осідку англійського шляхтича сяяв сонцем першої, молодої, щасливої любови.

По кількох тижнях дві пари поїхали до дому. Як мило звучить слово „наш дім!“ Як соняшний вид майбутніх літ відкривається перед очима образ спільних радощів і спільних турбот. Здавалось, що при таких вигодах не може бути тягару.

Сер Франсіс Лестер забув в щастю про свою гідність, коли підняв молоду дружину з мягко оббитого повозу і вів її до величавих сходів чудової палати між рядами домашніх, що були усміхнені, ввічливі та вбрані у білі ленти.

Рука в руку молода пара переходила розкішні кімнати, в котрих добірність смаку підносила велич багатства. Ізобел не чула змучення в подиві, а її муж слідив лише в її очах за за-

хопленням і винагородою в погляді. Врешті Лейді Лестер в переситі втіхи кинулась на софу.

„Я вже більше не годна нині; зовсім умучилась“.

„Змучена хатою—чи мною?“—сказав усміхаючись Сер Франсіс.

„Ні, ні,“ — відповіла жінка, з довірям і гордістю глядячи на свого мужа; „змучена тільки власним щастям“.

„Сподіюсь, найдорожча, що все матимеш таке виправдання. Але тепер не можемо віддаватися лінивству: нині вечором приїджає моя мати, знаєш; і я хочу, щоб моя Ізебел була більш ніж звичайно, якщо можна, сіяючою і гарною.“

„Що мене це обходить: усі мами на світі не можуть мене намовити піднятися і мучитися вдяганням, їдою“.

Сер Франсіс глянув зажурено; на жаль за коротко був одружений, щоб могли щось більш ніж подивитись. „Як уважаєш, Ізебел,“ сказав; „хоч я хотів би —“

Було щось в його тоні, що діткнуло її. Завважила вражіння і жалувала. „Коли ти хотів би — ні, я зроблю все, чого лиш забажаєш, нині і все,“ — шептали йому в ухо її гарні уста і щезла тіль з-поміж них — зникла геть під дотиком любови.

Пів милі від осідку Сер Франсіса Лестера була хата панства Вулферстен. Це був один з тих домів, які минуле вже покоління будувало в підміських околицях Лондону.

Білі ряди криш і рівенькі площі повставали довкруги, а де-не-де лишались ще старі доми під охороною дерев, що замикали запорошену вулицю; невеличкі городи і веранди вкриті повоем, або блющом чи диким вином. До одного з тих гарних хуторів повіз Генрі Вулферстен свою молоду дружину.

Було це в вересневий вечір, так холодний, що треба запалити, коли Генрі і Юніс вперше сиділи разом при своїм власнім огнищі. Рожеві тини вогню грались на личку молодої дружини, що займала перше місце при столі; тимчасом муж вигідно розсівшись у фотелі, одушевленими очима слідив кожний рух пещеної, малої ручки, яка порушувалась з повною свідомістю жіночої гідности.

Як щасливими вони були! По всіх досвідах любови, якої шлях нераз вкривався журбою і противностями, найтись наприкінці в тихім закутку, в чудовім власнім домі! Юніс розглядалася по привітній кімнаті, обвішаній добре підібраними картинами, мовчазними, гарними друзями, яких обоє так дуже любили; по одній стороні етажерка з книжками і відчинений фортеп'ян — все, здавалось, говорить про майбутню вигоду і щастя.

А тоді побачила побіч себе обличчя, що від літ сталося сонцем її життя і знала, що це її чоловік; що вже не розлучиться більше; що взаїмна любов стане вічною струєю, яка повсякчасно відсвіжувати і розяснюватиме їх спільне життя.

Це все вщерт виповнило серце молодої жінки і вона дійсно вибухнула сльозами. Благословенні сльози це були, скоро сціловані і замінені усміхом.

Багато, багато літ опісля молода пара линула спомином до цього першого вечора у власній хаті — коли переглядали цінності і домашнє добро!

Юніс попробувала грати на новім фортеп'яні і заспівала. Голос її дрижав; наприкінці засіли при коминку і будували замки в повітрі; при тім жарти все кінчились серйозністю, бо були за щасливі, щоби бути справді веселими.

Час майже кожному минає доволі скоро, зокрема тим, яких життя не знає турбот. Юніс вже шість місяців була одружена, коли стала думати, скільки це минуло від часу, як віддала свою руку Генріюму в любу опіку. Час видавався так коротким, що попереднє життя обоїх являлося неначе сон. Вони вже зжилися як спокійне, зрівноважене подружжя.

Деколи шутковано з них на тему обмеженої свободи і супружих оков. Але Генрі Вулферстен тільки сміявся — все в доброму гуморі — і питався, чи хтонебудь з мужчин, або жінок, самотніх, або ні, може сміло сказати, що тишиться свободою. Воно справді так і є; бо така свобода стає деколи важким тягарем.

Пані Вулферстен і надалі піддержувала співжиття з кузиною, бо Ізбел була надто великодушної вдачі, щоб ріжницею становища ставити забору старій дружності.

А всежтаки була зовнішно ріжниця між жінкою багатого баронета, а людини обмежених доходів. І ще більше ніж в тім, виявлялися ріжницї звичаїв, думок, почувань, які цілком природно родили ріжницї обставин обох кузинок.

Юніс ніколи не вертала з дому Лейді Лестер, що пашів справжнім подихом веселости і блиску, без почування полекші, коли входила в тихі межі свого дому.

Одного дня вона пішла скорше ніж звичайно відвідати Ізбел, яку стрінула ще в її кімнатах, позірно напів сплячу. Але коли Юніс розсунула заслони і в середину заглянуло гаряче сонце полудня, побачила бліде обличчя і напухлі очі під коштовним очіпком. Заки вспіла заговорити, Лейді Лестер завважила:

„Так, Юніс, нині в мене була перша суперечка з мужем“.

„Дуже мені прикро — невимовно прикро. А Сер Франсіс — — —?“

„Не згадує його: він є непривітний, зарозумілий, упертий.“

„Тихо!“ — сказала Юніс, кладучи палець на уста Ізбел; „не годиться так говорити про нього — навіть до мене“.

„Ні — ані слова спротиву,“ — відказала молода красуня рішуче. І пані Вулферстен подумала, що може найкращим виходом буде слухати, хоч знала, скільки зла спричиняють цього роду довірочні звірювання взагалі.

„Мій муж нічого не дає зі свого товариства“, продовжала Ізбел. „Він усе виходить — не зі мною, але сам, або з тією своєю непривітною мамою, якої не можу стерпіти в своїй хаті.“

Я благала його нині рано не просити її так часто до себе, щоб і ми обоє могли бути дещо разом, коли хотів би задержатися в дома куди довше. Та він став лютитися, не пристрасно, бо

він ніколи таким не є — я подекуди і хотіла б, щоб таким був — це було б кращим від цієї холодної формальної поведінки загнуваного“.

„Тільки всего?“ — запитала Юніс.

„Пожди. Я сказала йому, що не повинен мене так часто лишати — що я цього не знесу. А він відповів холодно, „це лиш від Лейді Лестер залежить статися приємнішим товариством для мужа“.

„І пішов. Він ще жалуватиме цього,“ — сказала Ізебел, а її чоло гаряче спаленіло. Юніс зразу побачила, що це не є пора навіть на невинні докори, і, зрештою, її кузинка мала чимало слушности; багато вини слід було теж приписати мужеві.

Тільки що пані Вулферстен вдалося успокоїти її, і саме, коли стала думати над тим, якби це висказати жартом успішну раду, увійшла старша Лейді Лестер.

Нагальне привітання між жінкою і матір'ю Сер Франсіса виявило взаїмну ненависть. Юніс протиставила високу, різко балакаючи, холодно Лейді, що стояла перед нею, симпатичній жінці, що була матір'ю Генрія — і її власною теж, що страшному титулові тещі надавала назву найдорожчих оков.

Думаючи про те, невимовно жалувала Ізебел! Навіть коли б не чула визнань кузинки, цієї пів години, в часі котрої слухала крайно болючих, холодно-чемних, або саркастичних розмов між Лейді і синоюю, вистало для переконання Юніс, що в хаті панує невдоволення.

Піднялася до відходу, бо ж було не на часі сподіватися дальшої гутірки з Ізебел. Пращаючися з кузинкою в передпокою, використала хвилину, щоб її шепнути: „Ізебел, коли я вийшла за муж, розумний і вірний друг сказав мені: стережися першої суперечки! Я так і робила“.

„Дорога дитино, за всяку ціну скінчи своє непорозуміння і зроби кілька пожертв для того; і ніколи, ніколи не попадай в другу суперечку. Нехай Бог благословить і помагає тобі! Пращай!“

Мудрець Соломон сказав „початок спору це неначе вилив води“. Горе тому, хто перший розкрив би джерело, не знаючи, в як грізну ріку горя перемінюється воно, забираючи все могутньою струєю!

Ізебел Лестер була досить розумною, щоб піти слідами ради кузинки і залагодила спір, як це кохаючи і ще кохана жінка майже все може, коли схоче. Але Сер Франсіс, хоч обдарований високоцінними прикметами, мав вдачу, до якої важко примінитися.

Його вдача і цілі оформилися ще перед шлюбом; дружина старалася свої прикмети примінити до його, бо він ніколи не міг підпорядкувати своїх їй. Він глибоко любив Ізебел, але, мабуть із-за різниці у літах, уважав її радше за забавку, як за

ровесниці. Коли шовкові вязи любови розірвалися, ніколи не міг знести тіни контролю.

Думкою, що правила ним, це було на все стратити цей вплив. Ізобел слушно назвала його впертим; ця сама прикмета, що кріпила його в добрих намірах, робила впертим при помилках. Спроба перемогти його залізну волю була незвичайно важкою.

А все ж був людиною високих засад і шляхотних почувань; але він жадав приманчивості усміху привітного дому, замість прогнання насупленого зору і скарг.

Дозвольмо минути одному рокові і знову загляньмо до обох домів. Материне щастя завитало до обох. Нащадка Сер Франсіса Лестера прийато з тріумфальною радістю і положено в колыску з пуху і шовкових пелюшок; а первородного Генрія Вулферстена пригорнула материна груди з повним сліз, але не менше щасливим привітом.

Життя стало для Генрія і Юніс напrawdę солодким; чаша радости виповнилася вщерть. Надмір щастя є сильдем для наймудрішого; і тому може, заки ще кілька місяців прожила дитина, що собою внесла стільки щастя, тінь лягла на дорозі молодих батьків.

Юніс як щодня вижидала повороту мужа з міста. Сон зачинив очі її маленької Лілі — імя дитини було Левінія, але вони звали її Лілі і вона дуже подобала на цю цвітку, тим більше тепер, коли спала.

Пальці Юніс живо займалися шиттям для її кохання суконки до хресту; а материне серце живо билося, і линуло в мандрівку майбутнього, доки не засміялася сама до себе. З так великою повагою вже шила шлюбну сукню тримісячної дитини, що несвідома лежала побіч неї.

Дещо пізніше ніж звичайно — на загал був дуже точний — увійшов Генрі. Виглядав блідо і очі в нього були неспокійні, але поцілував жінку зі звичайною ніжністю, може навіть більшою. Юніс завважила, що зайшло щось неприємного.

Ждала аж розкаже дещо, як це все робив; та цим разом мовчав. Поставила декілька скорих питань, на котрі відповів дуже коротко. Жінка побачила, що ціль їй не вдається; отже старалася відвернути його увагу, балакаючи про Лілі і хрестини.

„Подивися, Генрі, як чудово вона виглядатиме в тій суконці — пестійка!“ — сказала мати розвиваючи і загортаючи ніжну тканину.

Генрі закрив своє обличчя. „Візьми це!“ — промовив тоном глибокого болю. „Я не в силі думати про такі речі. Юніс, я повинен би сказати тобі, але не смію“.

„Що ж це такого, що не смієш мені сказати, мій Генрі?“ — вимовила Юніс м'яко і обняла руками його шию. „Ніщо злого мабуть; а навіть коли б і так було, то я забуду“.

„Я нічого злого не допустився, Юніс; це може бути божевільним, але не злим“.

„Що ж це, коханий Генрі?“ — запитала так тихо, що здавалося, добула признання.

„Скажу тобі. Знаєш мого брата Джорджа, як диким є і все був? Так, вже рік, як прийшов до мене: обіцяли йому добру посаду, але жадали за поруки; і він просив у мене помічі: я це зробив для чести родини.

Я заручив за нього добром нашої маленької Лілі — а він втік до Америки — при чім обікрав свого настоятеля і мене. Юніс, нині ми маємо лише мою платню на життя. Ось це і тягар, що згинає мене“.

„Тільки всего?“ — сказала жінка. „Це ж ніщо—ніщо“, і усміхалась крізь сльози.

Муж глядів здивовано. „Чи ти знаєш, що ми стали біднішими ніж були досі? Що мусимо відречися багато вигод? І мала дитинка теж. Ох, як я був нерозумний!“

„Не думай про це, що минуло, дорогий Генрі. Прикро тільки мені — що не сказав цього скорше“.

„Маєш повне право жалуватися“, — відповів Генрі, свobodно і болоче. Я посвятив мою жінку й дитину братові, що на ніщо не заслужив собі. Це все моя вина, що ти опинилась в нужді“.

Юніс придивлялась мужові повними любови очима: „Генрі, якщо так кажеш, я також мушу подумати про себе“: Мушу пригадати, що я не принесла майна; що все завдячую тобі. Коли це розважую, то якжеж можу жалуватись на обмеження вигод — ні, навіть на недостаток?“

„Ти мій добрий ангеле! — крикнув Генрі, обнявши її раменами. „Найдорожчим скарбом, який я колинебудь мав, це кохане серце, що Ти мені принесла“.

Так, навіть протинності долі, не могли кинути тіні на цей благословенний дім.

Уродження сина зблизило дещо серце Сер Франсіса Лестера і його дружини, та їхнє життя задовго було розбурханою струєю, щоб стати довше ніж часово спокійним. Коли Сер Франсіс зійшов з педесталу своєї поважної здержливости, щоб попестити дитину з гідністю батька, ті пестоці, коли перша радість минула, завдали рану серцю Ізабел.

Була заздрісна за дитину, поясняла собі частішу присутність мужа його захопленням сином і нащадком. Сумнівалася навіть в зростаючу ніжність поведіння, яку виявляв їй, доки прогнаний холодом знову не став шукати поза домом тепла, якого відмовляли йому в повнім блиску, але непривітнім домі.

Від цього дому Сер Франсіс більше й більше відчужувався. Жінка рідко бачила його в день і навіть в ночі його не було. Коли жалувалася, або питалася його куди йде, або де був, одинокою його відповіддю була мовчанка або горда здержливість.

В перших днях їхнього подружжя, Ізабел часто переводила свою думку, навіть проти волі мужа, сльозами або пестощами.

Нині перші нінащо не здались, сили останніх не важилась пробувати. Одинока тінь колишньої любови никла в серці жінки, а на її місце приходили недовіра, заздрість і почуття образи своєї гідности.

Одного дня досвіта верталася самітно з балю до дому, бо муж вже рідко служив їй своїм товариством. Коли увійшла, її першим питанням було, чи Сер Франсіс вернувся? Його не застала, і це була лиш одна з ночей, коли він забарився аж до білого дня. Лейді Лестер люто закусила уста і попрямувала до своєї кімнати; та лиш увійшла, як Сер Франсіс прийшов.

„Так пізно?“ — сказала жінка. Він мовчав. „Де ж ти був?“

„Ніде, Ізебел, що могло б мати значіння для тебе“.

„Вибач, Сер Франсіс Лестер“, — продовжала Ізебел, намагаючись говорити спокійно, хоч як сильно дрижала. — „Я маю право знати, де ти йдеш і що робиш — право жінки“.

„Не зводім розмови на немилі теми; я ніколи не мішаюсь до твого діла“.

„Бо знаєш, що в нім нема зла. В мене нема нічого до укривання. А у тебе, так“.

„Звідки ти це знаєш?“

„Ах — бачу, по моїм боці була слухність“, — кричала жінка, заскочена наглою і несподіваною зміною його поведінки. — „Маю сказати, що думаю — що думають люди? В карти граєш!“.

„Люди брешуть!“ — крикнув Сер Франсіс, пропускаючи слова крізь зуби; але в тій хвилині охолов. „Прошу твого вибачення, Лейді Лестер; бажаю доброї ночі“.

„Відповіж мені, Франсіс!“ — налягала жінка, сільно зворушена. „Куди ходиш і чому? Лиш скажи мені“.

„Не хочу — відказав. „Нікчемна цікавість жінки, що підозріває, не гідна заспокоєння. Добраніч!“

Ізебел втиснула палаюче чоло в подушки софи і довго ридала. Заки ранок завитав до її безсонних очей, рішилась, що робити.

„Знатиму“ — шептала нещасна жінка при обдумуванню пляну, на який рішилась. „Хай діється, що хоче; буду знати, куди він ходить. Нехай дізнається, що я доросла до нього“.

За два дні Сер Франсіс Лестер, його дружина і мати сиділи при ярко освітленому столі в ідальні. Нікого з гостей не було — рідкий випадок, бо кожного гостя приймали тут з отвертими раменами, щоб перервати глупоту настрою родинного непорозуміння.

Мовчазно і холодно сиділа стара Лейді Лестер за столом. Непривітною була її величність у відношенню до служби, що тихо вешталась кругом, а трійка, до якої ця величава виставність належала, обмінювалася кількома словами льодоватої чемности, після чого зараз таки знову попадала в мовчанку.

Коли служба віддалилась, Сер Франсіс зробив кілька завваг своїм звичайним тоном — може дещо чемнішим ніж все — на адресу жінки; але вона не завдавала собі труда, щоб відповісти,

і тоді він звернувся до своєї мами. Хвилинку балакали, а потім старша Лейді Лестер встала.

Біде лице Ізебел стало на одну відтінг біліше, коли казала: „заки віддалилось, скажу декілька слів мому „чоловікові“.

Сер Франсіс зглянувся, а його мати різко завважила: „може краще лишити вас обоїх“?

„Як уважаєте“, — відказала Лейді Лестер з гірким натиском. „Але це може було би неприємною новиною для Сер Франсіса прислухуватися розмові жінки без присутности своєї мами“.

„Що це все значить“ — кинув холодно муж.

„Тільки те, що ти відмовився сказати мені, а я іншою дорогою дізналась. Знаю де і як проводиш вечорі, в які твоя жінка не гідна бути в твоїм товаристві.

Знаю теж, де провів останню ніч. Чесно, справді чесно для Сер Франсіса Лестера гайнувати своє — так і своєї жінки майно в домі гри!“

Сер Франсіс випрямився за столом. „Брехня!“ — сказав, а сині жили як мотузи напнялись на його чолі.

„Це правда“, — відповіла Ізебел. „Я це розкрила“.

„Можна знати як?“

„Свідоцтвом одного, що бачив, як ти входив до дому“.

„А я скажу тобі, Франсіс, як добуто цього свідка, промовила його мати їдким тоном, яким вміла володіти. Тепер бачу чому Лейді Лестер вчора і нині два рази покликувала старого батькового слугу, і чому потребувала так дуже його помочі — щоб зробити з нього шпіона свого мужа!“

Сер Франсіс несвідомо зціпив руки і сімло дивлячись на жінку, сказав тоном так тихим і пригнобленим, що видавався шепотом: „Ізебел Лестер, невжеж це правда?“

Хоч як глибоко Лейді Лестер милилася, не була настільки злою, щоб похибку вкривати фалшом; відповіла сімло, хоч лице і шия сильно спаленіли, „зовсім правда!“

і муж, на превелике диво Ізебел ні словечком не відповів. Голова схилилася, а черти застигли. Не вимовив ні слова оправдання, ні слова закиду і його мовчанка лютила її над усе.

Ридаючи, виливала струї скарг: уся силувана холоднокровність щезла і вона дорікала Сер Франсісові з огірченням ображеної жінки.

„Я за довго терпіла — і більш не знесу“, — кликала. „Не довіряєш мені і тому не любиш. Піду до того, хто виявляє супроти мене одно й друге — до мого доброго, коханого батька. Покину тебе — мусимо розійтись“.

„Розійдемося“, — сказав Сер Франсіс тоном, що віяв ледяним холодом, який неначе ледовою стрілою вколов серце Ізебел. Чоловік встав і повільною та твердою ходою прямував до дверей; та коли дійшов до них, став і шукав клямки немов сліпий. За хвилину двері мешкання зачинилися і його вже не було.

Його жінка сиділа так, як її лишив, але вже не плакала: тиха і біла як мармурна статуя. Теща бісилась, глумилась, хулила, але рівно добре могла говорити до мертвої.

Вкінці вийшла. Коли служба увійшла забрати заставу, найшла хазяйку спокійну на кріслі, напів сперту об стіл, але зовсім не вражливу.

Юніс Вулферстен покинула роздумування над власними ударами долі, щоб успокоїти нещасну Ізебел. Два дні, в часі котрих тривала її духовна розсіяність, ніодна вістка про Сер Франсіса не дійшла до жінки. Його імовірна вина сталась нічим в порівнанні з тривоною, що він її палкі слова візьме серіозно і що вони мусять розійтись.

Але ця тривога скоро сталася певністю, яка мучила. В листі до батька Ізебел, Сер Франсіс зазначив, що більше вже не вернеться до дому, який займає його дружина; що усе її власне майно і частина його буде їй признана, але від тепер мусять розійтись.

Бідний, старий батько, поборовши своє обурення на вид терпіння дитини, просив за неї. Сер Франсіс був рішучий. Те, що його жінка посміла відкрити речі, які старався скривати, було великою образою в його очах; але що вислала слугу слідити його — того ніяка сила на землі не могла казати гордому Сер Франсісові забути!

Зажурена жінка просила свою кузинку попробувати свого впливу злагіднити його неугнуту волю, бо Сер Франсіс усе цінив Юніс. Пішла до нього: її слова зворушили його дещо, як це могла зауважити по зміненим поведінню.

Зносив від неї більше ніж від когонебудь іншого; бо мужчина деколи уступить шляхотній і чистій думками жінці тоді, коли ні хвилинки не хоче слухати свого полу. Юніс підчеркувала журбу і жаль Ізебел, та ніщо не зворушувало Сер Франсіса. Тоді заговорила про дитину; і на згадку його хлопця, задріжали уста Сер Франсіса.

„Не забере́те його від неї? Серце бідної Ізебел розірветься, якщо стратить обоє: чоловіка і дитину“.

„Пані Вулферстен, я хочу бути справедливим для себе — не грозю для неї. Не відберу дитини матері. Хоч як важко мені, дуже важко, розлучитися з моїм хлопцем“. І дрижав батьківський голос, а Юніс співчувала цьому строгому, неуступчивому і зломаному мужеві.

Сер Франсіс продовжав: „Коли Лейді Лестер розійдеться зі мною, я хотів би, щоб люди знали про цей факт якнайменше. Все держіть це в тайні — або подайте якунебудь причину; але уважайте, щоб те не впало на її добру славу — або мою“.

„Ізебел не потребує побоюватись“, — відповіла Юніс — „а ви —“

Сер Франсіс випрямився гідно на весь зріст.

„Ані я, пані Вулферстен. Жінці, яка обжаловує чоловіка підозріннями, не належаться ніякі вияснення.“

Але я винен сам собі і вам теж хочу сказати, що помиляється ваша кузинка. Я не знизився до нікчемного проступку картяра; я проводив ночі в муці, серед сцен, перед якими здрига-

юся, бо намагався вратувати від руїни друга, якого я любив як брата. Тепер судить, як хоче“.

Юніс могла лиш сказати, що та велика хмара, яка стала між ними затемнила обличчя обоїх. Нині це вже минулося; ніяка згода не поверне страченої любови.

Лиш раз стрінувся Сер Франсіс зі своєю дружиною; при підписуванні умови. Холодний уклін був усім, що зайшло між ними людьми, які так глибоко любилися. Сер Франсіс заховав свою давню здержливість і різкість поведінки; Ізебел старалася задержати подібну поставу, а побудження думки додавало сили.

Сер Франсіс поклав свій підпис на фатальному пергамені, а тоді її батько підвів Ізебел до стола. Її зір благаюче впав на чоловіка — та його лице виглядало зимним як камінь; не було надії.

Тоді взяла перо, підписала своє ім'я — її пальці, ціла стать знесилилась — без звуку повалилася вділ. Але він вже відійшов.

Минулося: Сер Франсіс виїхав за кордон; а молода жінка, що повдовіла через власний поступок, лишилася сама. Не було б дитини, що обіймала її за шию і дивилася на неї очима, які нагадували мужа, котрого стратила, Ізебел утратила б змісли.

Прекрасна палата була зачинена; заняла покої в домі, з котрого вийшла як гарна і щаслива наречена. Там дбайлива опіка Юніс успокоювала її, поволі ставала спокійнішою, мудрішою і кращою під доглядом кузинки.

Власний шлях Юніс був далеко не рівний. В перших шляхотних побоюваннях перед нуждою, її велика недосвідченість додала їй відваги. Нині дізналася, як гіркими є ці дрібничкові, але дошкулюючі клопоти, які люди, звиклі до вигоди легких умов життя, так важко відчують; як тяжко постійно боротись, прости на веретені можливо найдовшу золоту нитку.

Марево нужди, якому Юніс зразу протиставилася так мужно і сміливо, мстилося всіми способами підступних наскоків на її спокій. Але з впливом часу краще поборювала їх і відчувала менше. А бальзамом, що гоїв кожну турботу, була свідомість, що є дуже кохана і шанована як добра і чесна жінка, „якої ціна є понад діаманти“ для її мужа.

Із кожним днем їхні серця більше споювалися. Вона слухала його і виявляла, де було слід, пошану, а він став її провідником і опікуном, з обов'язками сильнішого супроти слабшого, в єдності, яка не знала ривалізації, з виїмком ривалізації в любові.

Два роки було призначено Юніс зазнавати турбот, змієних матеріальних обставин. Свідомість провини, яка спровадила стільки лиха, зворушила брата; помер, а вмираючи направив шкоду, заподіяну свому зверхникові.

Зверхник, людина чесна, рівно шляхотно поступив з Генрі Вулферстеном. По одержанню звороту майна, опустив малу ха-

тину, де Юніс мала тверду лекцію недолі і повернувся до того самого привітного дому, куди впровадив її ще як суджену.

Ось так і чотири літа прокотилися над її головою. Дозвольмо собі глянути на Юніс в цвіті жіночости і материнства. На світі палало літо. Крізь французькі вікна кімнати, в якій сиділа Юніс, нісся з городу запах рож.

Між листям морви брели бджоли і відривали чепурнюнку Лілі від її азбуки до улюбленого гніздечка під її конарами. Тужно дивилося дитя на малого сестрінка, Сиднея Лестера, що грався між квітами і нінащо не здалися материні слова, щоб зайняти її увагу, доки лекції на щастя не перервав прихід гостя.

Лілі пошкандибала — не зголошений гість увійшов — і Юніс побачила перед собою лице Сер Франсіса Лестера!

Ніколи не бачила його від дня підписання умови розлуки; час, подорожі — мабуть теж терпів — змінили його поважно.

Подобав на людину, що вже процвіла; волосся посивіло і багато стратив зі своєї прекрасної постави. Коли балакав, в його голосі можна було зазримити дивну м'якість, може це слід приписати емоції, яку виявила Юніс, побачивши його так несподівано.

Сказав, що для важного діла приїхав до Англії, незабаром вертається до Італії і не хотів відїхати без відвідин пані Вулферстен.

По хвилині запитав за свого хлопця — а опісля за дружину; але дуже формально і, коли говорив, підійшов до вікна. Вид, з яким стрівся, заскочив його. Негайно готовився відїйти.

„Вибачте... я довідався, я чув, що Лейді Лестер є на селі?“

Вона і Сидней нині вернулися, але я боялася сказати вам це тепер“, — відповіла лагідно Юніс.

„Це мій хлопець? Мушу бачити його“, і батьківські очі повернулися туди, де стояв Сидней на стільчику, придержувався рожевою ручкою, що обплела шию матері і, де лиш досягнув, зривав листя морви.

Ізбел сиділа тиха — не блискуча колишня Ізбел, але спокійна, задумана і пригноблена. Навіть світло материнської любови не все усувало ніжний сум з її обличчя. Як мало вона знала, чиї очі гляділи на неї! „Мушу говорити з моїм малим Сиднеєм“, сказав врешті Сер Франсіс зломаним і пригнобленим голосом.

„Чи можете привести його до мене?“

„Вони надходять“, — відповіла Юніс.

„Отже я піду до іншої кімнати; я не можу, не хочу бачити її“. І Сер Франсіс прибрав колишню холодну поставу і відїшов, заки прийшла жінка з дитиною.

„Сидней, ходи зі мною до бібліотеки“, — сказала Юніс, схиляючися до хлопця, щоб скрити власне зворушення; „хтось хоче бачити тебе“

„Хто ж це?“ — спитала Лейді Лестер.

„Давний знакомий; то значить, чужий“, спішно сказала пані Вулферстен, так невміло скриваючи, що кузинка зразу догадалася суги. Стала сильно дрижати і сіла, та коли Юніс взяла хлопця за руки, щоб повести його туди, мати перебіла.

„Ні, Юніс; ти не можеш обманювати мене“, — промовила рішуче. „Я все розумію, і ніхто інший лише я можу повести Сиднея до батька“. Підняла хлопця на рамена, попросила Юніс відчинити двері, увійшла і зачинила їх за собою.

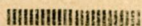
Пів години, що видавалося довгим днем, сиділа Юніс, в ожиданні висліду розмови, від якої залежала доля або недоля, життя або смерть. Не чула ні звуку; залягла тишина. Ледви сміла сподіватися; навіть не могла думати; лише її зворушене серце мовчазно засилало прохання, надто невизразне, щоб було навіть молитвою.

Нараз дитячий голос голосно і затривожено закликав „Тето Юні — Тето Юні; ходи!“ Дрижучи увійшла Юніс. Ізбел обімліла; ще спочивала на руках чоловіка... Голова спочала на його рамени, а важкі сльози зі строгих очей Сер Франсіса Лестера падали на її бліде лице.

Поєдналися! Любов поборолла гордість, лютя і упертість; чоловік і жінка злучилися знову, з любовю суджених, бо та любов в полумю горя перетривала і вийшла чистим золотом повної посвяти і довготриваючої любови.

В домі, до якого Сер Франсіс ще раз увів кохану і цінену дружину не було вже більше холоду, глухої порожнечі і відчуження. Може це було щастя для подружжя, що мати Сер Франсіса — котра без сумніву поклала основи під хиби його характеру і була для нього, а потім і для неї мало або й зовсім не була матірю з виїмком імени — нині спочивала під мармурною плитою, так зимна, непривітна і нещира, як була у житті.

На світі нема досконалого щастя; але, якщо може бути небо на землі, то ним є щасливий дім, де панує любов — не дівоче романтичне опияніння, але сильна, гликоба, благословенна, дружна любов — що переборює все. Ми кинули останній погляд на оба доми; дозволямо сяяти в них повному благословення сонцю.

Др. Володимир Левицький.

Із давніх споминів.

Олесі М. присвячую.

Пізною осінню 1916 р. перенесли нас москалі з Лукоянова Нижегородської губернії в губернію Пензенську до місточка Наровчата. Хоча москалі все неначе зі злости переносили воєноплінних з одного табору в другий найгіршою, бо зимовою порою, одначе мимо жаху перед тяжкою дорогою ми радо кидали Лукоянів. Надоїв він нам за увесь 1916 р. чималю; положений далеко на